

Zamanının Eğlencesi: Manzum Bir Meyve Falı

A Pastime of Its Time: A Fruit Fortune-Telling In Verse

Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Akif TİYEK

Bayburt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslami Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Bayburt University, Faculty of Theology, Department of Islamic Turkish Literature
m.akiftiyek@hotmail.com

 0000-0002-4975-6664

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received

15 Mayıs / May 2023

Kabul Tarihi / Accepted

20 Temmuz / July 2023

Yayın Tarihi / Published

15 Eylül / September 2023

Atıf Bilgisi / Cite as:

Tiyek, Muhammed Akif. "Zamanın Eğlencesi: Manzum Bir Meyve Falı", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/2 (Eylül 2023), 798-822.

<http://doi.org/1051702/esoguifd.1296393>.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi /Eskişehir Osmangazi University, Faculty of Theology Bütün hakları saklıdır. / All right reserved. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/esoguifd>

CC BY-NC 4.0 This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

Etik Beyanı / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu, yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği ve bu araştırmanın desteklenmesi için herhangi bir dış fon almadıkları yazar tarafından beyan olunur / It is declared by the author that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study; that all the sources used have been properly cited; that no external funding was received in support of the research.

Zamanının Eğlencesi: Manzum Bir Meyve Falı*

Öz ► İnsanoğlu, atide meydana gelecek olan olayları merak eden bir canlıdır. Onun merak ve geleceği bilme isteğinin tezahür ettiği yerlerden birinin de falnameler olduğunu söylemek mümkündür. Çeşitli nesnelere aracılığıyla icra edilen falnamelerde nesnelere anlamlar yüklenmekte ve bunlar vasıtasıyla birtakım çıkarımlarda bulunmaktadır. Tarih sahnesinde çok köklü bir geleneği bulunan ve toplumsal hayatta uzun bir dönemden beri varlığını sürdüren fallarla ilgili uygulamalar, İslam dininin kabulüyle birlikte yasaklanmıştır. Çünkü İslam'da geleceğe ilişkin bilgiyi bilme ve buna dair iddia ancak Allah'a mahsustur. Her ne kadar İslamiyet'te fal yasaklansa da Hazret-i Muhammed'den rivayet edilen çeşitli hadisler referans alınarak fala ilişkin uygulamalar tarihî süreç içerisinde İslami bir forma bürünmüş ve onlara kutsiyet atfedilmiştir. Bu makalede İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) Kütüphanesindeki mecmuada yer alan meyvelerle ilgili falname, araştırma konusu olarak seçilmiştir. Çalışmada öncelikle falnameler hakkında genel bilgiler verilmiş, akabinde falnamenin bulunduğu mecmua tanıtılmıştır. Şekil ve muhteva özellikleriyle ilgili bilgi verilen makalenin son kısmında ise söz konusu falnamenin çeviri yazılı metnine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk İslam Edebiyatı, Mecmua, Fal Kültürü, Falname, Meyveler.

A Pastime of Its Time: A Fruit Fortune-Telling In Verse

Abstract ► Human beings are curious about the events that will take place in the future. One of the places where his curiosity and desire to know the future is manifested is fortune-telling. In fortune-telling, which is performed through various objects, meanings are attributed to objects, and certain inferences are made through them. Practices related to fortune-telling, which have a long-established tradition in history and have existed in social life for an extended period, were banned with the adoption of Islam. This is because, in Islam, the knowledge of the future and the claim to it is reserved for Allah alone. Although fortune-telling is forbidden in Islam, fortune-telling practices have taken on an Islamic form in the historical process concerning various hadiths narrated from the Prophet Muhammad and have been attributed to sanctity. In this article, the fortune-telling about fruits in the Istanbul Metropolitan Municipality (IMM) Library has been chosen as the research subject. The study begins with general information about fortune-telling, and then the collection containing the fortune-telling is introduced. In the last part of the article, which gives information about the form and content features, the translated text of the fortune-telling is given.

Keywords: Turkish Islamic Literature, Mecmua, Fortune-Telling Culture, Falnama, Fruits.

Giriş

Şair ve yazarlar tarafından nesnelere çeşitli anlamlar yüklenmiş, nesnelere onların duygularının ifadesine aracılık etmiştir. Şairlerin düşüncelerine ilham kaynağı olan ve böylece

* Değerli fikirleriyle çalışmanın olgunlaşmasına katkı sağlayan Doç. Dr. Kenan Özçelik ve Arş. Gör. Cihat Ekiz'e teşekkür ederim.

anlam dünyası genişleyen nesnelere biri de meyvelerdir. Farsça "bâr"¹ ve "mîve";² Arapça "semere"³ olarak isimlendirilen meyve, insan hayatının ayrılmaz bir parçası ve insanlar için önemli bir besindir. Meyvelerin Türk edebiyatında şekli, rengi, kokusu ve tadı gibi çeşitli özellikler çerçevesinde teşbih ve mecaz yoluyla kullanıldıkları görülmektedir.⁴ Meyvelerin çeşitli kullanımları yanında onlara fal türü eserlerde de yer verildiği göze çarpmaktadır.

Türkler arasında "ırk, ırım"⁵ kelimesiyle ifade edilen fal, "uğur ve uğurlu şeyleri gösteren simge" veya "gelecekte haber verme (kehanet)" gibi anlamlara gelmektedir. İnsanlığın bilinmeyi bilme ve geleceğe ilişkin hususları merakı neticesinde fallara başvurduğu iddia edilebilir. Fallarda çeşitli aletler aracılığıyla geleceğe ilişkin tahminlerde bulunulup yorumlar yapılmaktadır.⁶ Toplumlarda ateş, eldiven, fincan, kemik, köpük, kaşık, kumalak, yada taşı, yay, yıldız,⁷ balmumu, bulut, kafatası, rüya, rüzgar, tuz⁸ gibi çeşitli şeyler aracılığıyla icra edilen fal türleri bulunmaktadır.

İnsanlığın ilk dönemlerinden itibaren fallaya ilgili çeşitli uygulamalar yapılagelmiştir. İslam öncesi Cahiliye Dönemi göz önünde bulundurulduğunda insanların beklentilerini ifade eden tefeül, bir şeyleri uğursuz addederek ona dayalı olumsuz birtakım şeyler meydana geleceğini iddia etmek için "tıyere" ve "teşeüm" kavramları fallaya ilgili olarak kullanılmaktadır. Fal kültürü, toplumlarda daha çok batıl bir inanç ve geleneksel bir uygulama şeklinde tezahür

¹ Mehmet Kanar, *Farsça-Türkçe Sözlük* (İstanbul: Say Yayınları, 2010), "bâr", 256.

² Kanar, "mîve", 1618.

³ Mehmet Kanar, *Arapça-Türkçe Sözlük* (İstanbul: Say Yayınları, 2012), "semere", 655.

⁴ Meyvelerin edebiyatta kullanımı ile ilgili yapılan bazı çalışmalar için bakınız:

Abdülkerim Gülhan, "Divan Şiirinde Meyveler ve Meyvelerden Hareketle Yapılan Teşbih ve Mecazlar", *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 3/5 (Sonbahar 2008), 345-375; Emine Gürsoy Naskali, Dilek Herkmen (ed.), *Meyve Kitabı* (İstanbul: Kitabevi, 2006); İsmet Şanlı, "Ahmet Paşa, Necatî Bey, Fuzûlî, Hayâlî ve Bâkî Divanlarına Göre Divan Şiirinde Meyve", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7/11 (2006), 223-239; Kamile Çetin, "Tasavvuf Şiirinde Ağaç ve Meyve İstiâresi: Gaybî Örneği", *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 3/2 (Bahar 2008), 194-208; M. Nejat Sefercioğlu, "Meyve Redifli Gazeller", *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 3/5 (Sonbahar 2008), 321-344; Yavuz Bayram, *Çiçekler ve Diğer Bitkilerin Dîvân Şiirine Yansımaları ile Anlam Çerçevesi (II. cilt)* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2001); Yavuz Bayram, "Klasik Türk Şairlerinin Gözüyle Meyveler", *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 2/4 (Sonbahar 2007), 220-227.

⁵ Halil Ersoylu, "Fal, Fal-Nâme ve Bir Çiçek Fali: "Der- Aksâm-ı Ezhâr"", *Türkiyat Mecmuası* 20 (1996), 203.

⁶ Mehmet Aydın, "Fal", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/134.

⁷ Ayşe Duvarcı, *Türkiye'de Falcılık Geleneği ile Bu Konuda İki Eser "Risâle-i Falnâme-i Lî Ca'fer-i Sâdik" ve "Tefe'ülnâme"* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993), 19-27.

⁸ Ersoylu, "Fal, Fal-Nâme ve Bir Çiçek Fali: "Der- Aksâm-ı Ezhâr"", 201.

etmektedir. Araplar arasında kum üzerine bir şeyler yazarak uygulanan hattü'r-reml; hayvan ve insan davranışlarıyla onların ses ve bıraktığı izlerden hareketle uygulanan zecr, tıyere ve iyâfe; kaptaki suyun renk ve şeklinden hareketle ırâfe; insan bedenindeki organların kaşınma, seçirme vb. durumlarından manalar çıkararak yorumlama şeklinde uygulanan ihtilâc; insanların fiziksel özelliklerinden hareketle onların karakterlerine ilişkin tahminde bulunulan firâset vb. gibi çeşitli fal türleri bulunmaktadır.⁹

İslamiyet'in kabul edilmesiyle birlikte falla ilgili uygulamalar yasaklanmıştır. Kur'an-ı Kerîm'de bu husus "*Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar, fal okları şeytan işi iğrenç şeylerden ibarettir. Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz.*"¹⁰ şeklinde vurgulanmıştır. Hadis-i şerifte ise Peygamberimiz Mekke'nin fethedildiği gün müşriklerin İbrahim ve İsmail peygamberleri fal oklarıyla resmetmelerine "*Allah bunları yapanları kahretsin. Allah'a yemin ederim ki bu iki peygamber, hiçbir zaman böyle fal kalemleriyle rızık ve kısmet aramamışlardır.*"¹¹ buyurarak falın yasak olduğunu dile getirmiştir. Hz. Muhammed'den nakledilen çeşitli hadislerde kâhinlere ve sihre inanıp itimat edenlerin namazlarının kabul olunmayacağı, onların cennete giremeyeceği belirtilmektedir.¹² Fal ile ilgili İslam dinindeki bu yasağın temel nedeninin, geleceğe ilişkin öngörü olarak sunulan bilgilerle, kainattaki her şeyin yaratıcısının Allah olduğunun bir kenara bırakılarak falda kullanılan nesnelere yalnızca Allah'a ait olan sıfatların atfedilmesidir. Çünkü İslamiyet'te gaybı ancak Allah'ın bileceği ifade edilmiş,¹³ falla geleceği bilme iddiasına aracılık eden uygulamalar da bu minvalde yasaklanmıştır.¹⁴

Her ne kadar İslam dininin kabul edilmesiyle fal ve fala ilişkin uygulamalar yasaklansa da bazı fal çeşitlerinin dinî referanslarla yeniden yorumlandığı ve uygulanmaya devam

⁹ İlyas Çelebi, "Fal (İslam'da Fal)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/138.

¹⁰ *Kur'ân Yolu* (Erişim 30 Ocak 2023), el-Mâide 5/90.

¹¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi'u'l-Musnedu's-Şaḥîhu'l-Muḥtaşar*, nşr. Muhammed Zuheyr en-Nâsır (Beyrut: Dâru Tûku'n-Necât 1422/2001), "Enbiyâ", 8 (No. 3352). Hadisin tercümesi *Hadislerle İslâm*'dan alınmıştır. Mehmet Emin Özafşar vd. (ed.), *Hadislerle İslâm* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), 1/684.

¹² Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Musnedu's-Şaḥîhu'l-Muḥtaşar bi Nakli'l-Adl 'ani'l-Adl ilâ Resûlillâh*, nşr. Muhammed Fuâd Abdalbâkî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.), "Selâm", 125; Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, nşr. Ebû'l-Muâtî en-Nûrî (Beyrut: Âlemu'l-Kutub, 1419/1998), 3/14 (No. 11123). Hadisin tercümesi *Hadislerle İslâm*'dan alınmıştır. Özafşar vd. (ed.), *Hadislerle İslâm*, 6/193.

¹³ Âl-i İmrân 3/179; en-Nahl 16/77; el-Cin 72/26.

¹⁴ Çelebi, "Fal (İslam'da Fal)", 12/139.

edildiği görülmektedir. Bu çerçevede Hz. Muhammed'in "İslâm'da uğursuzluk yoktur, tefeül (bir şeyi hayırlı ve uğurlu saymak) ondan daha hayırlıdır." demesi ve fe'lin ne olduğunun sorulması üzerine ise "Birinizin işittiği salih sözdür."¹⁵ şeklinde nakledilen rivayetin avam ve havasa falla ilgili bazı uygulamaları meşrulaştırmak için kaynak teşkil ettiği ve tefeülün ilmî bir hüviyet kazandığı göze çarpmaktadır.¹⁶ Bundan dolayı İslami ilimler içerisinde fal, geniş kitlelere yayılarak sosyal hayatın yadsınamaz bir gerçeği olarak uygulanmış ve insanlar çeşitli işlerde fala başvurmuştur. Böylece fal türünü konu alan onun hangi ilke ve esaslar çerçevesinde uygulanacağına yönelik Türkçe, Arapça ve Farsça olmak üzere manzum ya da mensur eserler kaleme alınmaya başlamıştır. Bu durumun falname türünün ortaya çıkmasına zemin hazırladığı söylenebilir.¹⁷ İnsanların merak ve ilgileri neticesinde falların yaygınlaştığı ve fala ilişkin bilgilerin sistemli bir hâle gelmesi amacıyla kaleme alınan bu eserlerde fala nasıl bakılacağı, fala bakılırken nelere dikkat edilmesi gerektiği gibi adeta fal adap ve usullerine yer verilmiştir. Bazı falnamelerde fala bakılmadan önce yapılması gereken şeyler görece olarak ayrıntılı sayılabilecek çerçevede belirtilmektedir. Örneğin; fala başlamadan önce abdest almak, kibleye yönelmek, besmele çekmek, çeşitli dua ve ayetler okumak gibi.¹⁸

Falnameler çeşitli şekillerde sınıflandırılmıştır. Mustafa İsmet Uzun tarafından fal bakılmasında kullanılan metinler çerçevesinde Kur'ân, kura ve peygamber adına düzenlenen falnameler;¹⁹ İsmail Hikmet Ertaylan ve Sennur Sezer tarafından Kur'ân, kitap ve kura;²⁰ Özer Şenödeyici ve Halil Sercan Koşık tarafından Kuran, kur'a, peygamber adı, yıldıznameler, kıyafetnameler, ihtilacnameler (seğirnameler)²¹ olmak üzere tasnif edilmiştir.

Fal türünü konu alan eserler, toplum nazarında çok büyük tevccüh bulmuştur. Hatta din, devlet ve tarikat ehli kimseler tarafından bu hususta eserler de kaleme alınmıştır.²² Falla ilgili edebiyatımızda Dede Ömer Rûşenî'nin (ö. 892/1487) *Miskinnâme*'si,²³ Zâîfî'nin (ö.

¹⁵ Buhârî, "Tıb", 44 (No. 5755); Müslim, "Selâm", 111. Hadisin tercümesi *Hadislerle İslâm*'dan alınmıştır. Özafşar vd. (ed.), *Hadislerle İslâm*, 1/684.

¹⁶ İ. H. Ertaylan, *Falnâme* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1951), 1-2.

¹⁷ Ertaylan, *Falnâme*, 27.

¹⁸ Mustafa İsmet Uzun, "Falnâme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/141.

¹⁹ Uzun, "Falnâme", 142-143.

²⁰ Ertaylan, *Falnâme*, 8-25; Sennur Sezer, *Osmanlı'da Fal ve Falnameler* (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1998), 18.

²¹ Özer Şenödeyici-Halil Sercan Koşık, *Osmanlı'nın Gizemli İlimleri I Kuran Falları ve Uzun Firdevsî'ye Ait Bir Örnek* (İstanbul: Kesit Yayınları, 2017), 24-26.

²² Ertaylan, *Falnâme*, 27.

²³ İlgili çalışma için bakınız: Mustafa Uzun, *Dede Ömer Rûşenî Hayatı, Eserleri ve Miskinlik-nâme Mesnevîsi (Edisyon Kritik)* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1982).

964/1557) *Fâl-i Murgân*'ı,²⁴ Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın (ö. 1194/1780) *Kıyâfetnâme*'si,²⁵ Cem Sultan'ın (ö. 900/1495) *Fâl-ı Reyhan*'ı ve Hamdullah Hamdi'nin (ö. 909/1503) *Kıyâfetnâme*'si²⁶ başta olmak üzere çeşitli şairler tarafından müstakil eserler kaleme alınmıştır. Fal türünü konu alan bu müstakil eserlerin yanı sıra çeşitli mecmua ve cönklerde de ilgili türe ilişkin eserler yazılmıştır. Söz konusu eserlerden tespit edilenler ise araştırmacılar tarafından çalışma konusu seçilmiştir.²⁷

Modern zamanda ise fala çeşitli anlamlar yüklenmiştir. İnsanoğlunun geleceği bilme merakı ve hayatını ona göre tanzim etme isteği; hayatındaki meydana gelecek olan olayları istediği şekilde düzenleme ve ondan kurtulma, oyun ve eğlence, vaktini değerlendirme vb. amacıyla fallar uygulanmıştır. Falla ilgili uygulamalar, toplumun inanç ve düşünce sisteminin sosyal hayata yansımalarının bir neticesidir. Bu çerçevede sosyal hayatta falla ilgili "*Fala inanma falsız kalma, fal yalancı gönül eğlenci, falcı gaibi bilse yer altından define çıkarır...*" gibi birçok deyim ve atasözü kullanılmıştır.²⁸ Günümüzde ayna, bakla, bilgisayar, bulut, çay, doğacak çocuk cinsiyeti için, el, evlilikle ilgili, evliya eşyalarından, iskambil, kahve, manili fal, niyet-dilek kuyuları, numara, papatya, rüya, su, taş, tesbih, türbelerdeki halkalı demiri çevirme suretiyle ve yazı gibi birçok fal türü bulunmaktadır.²⁹

²⁴ İlgili çalışma için bakınız: Cemal Kurnaz, "16. Asır Şairlerinden Za'îfi'nin "Fâl-ı Murgân"ı", *Şükrü Elçin Armağanı*, Yayın Sorumluları Umay Günay vd. (Ankara: Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Armağan Dizisi, 1983), 221-234.

²⁵ Duvarcı, *Türkiye'de Falcılık Geleneği ile Bu Konuda İki Eser "Risâle-i Falnâme-i Lî Ca'fer-i Sâdık" ve "Tefe'ülnâme"*, 3. Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın eseriyle ilgili yapılan çalışma için bakınız: Âmil Çelebioğlu, "Kıyâfe(t) ilmi ve Akşemseddin-zâde Hamdullah Hamdî ile Erzurumlu İbrâhim Hakkı'nın Kıyâfet-nâmeleri", *Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi* Ahmet Caferoğlu Özel Sayısı 11/2 (1979), 305-348.

²⁶ Kurnaz, "16. Asır Şairlerinden Za'îfi'nin "Fâl-ı Murgân"ı", 221. İlgili çalışma için bakınız: Halil Ersoylu, "Fal, Falnâme ve Fâl-ı Reyhân-ı Cem Sultan", *İslâm Medeniyeti Mecmuası* 5/42 (1981), 69-81.

²⁷ Çalışma konusu seçilen eserlerden bazıları için bakınız: Abdülkerim Gülhan, "Türk Kültüründe Fal ve İsimlerle İlgili Bir Manzum Falnâme Örneği", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 15 (2015), 195-222; Abdülkerim Gülhan, "Fal Kültürü ve Bir Manzum Nebat Falnâmesi Örneği", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 16 (2016), 145-166; Hatice Şahin, "Fâl Be Hazâ Kitâb-ı Muhammed", *Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi* 20 (2005), 71-80; Mustafa Aça, "Balıkesir'de Bulunan Bir Cönk ve İçinde Yer Alan Fal-i Nebât Örneği", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 59 (2011), 313-324.

²⁸ Duvarcı, *Türkiye'de Falcılık Geleneği ile Bu Konuda İki Eser "Risâle-i Falnâme-i Lî Ca'fer-i Sâdık" ve "Tefe'ülnâme"*, 1-2.

²⁹ Duvarcı, *Türkiye'de Falcılık Geleneği ile Bu Konuda İki Eser "Risâle-i Falnâme-i Lî Ca'fer-i Sâdık" ve "Tefe'ülnâme"*, 33-46.

Bu çalışmada İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) Kütüphanesindeki mecmua içerisinde yer alan ve meyveler üzerine tanzim edilmiş *fal-i meyvehâ* olarak isimlendirilebilecek yazma metne odaklanılmıştır. Çalışmada öncelikle mecmuada yer alan eserler zikredilmiş, akabinde meyve falı şekil ve muhteva özellikleri çerçevesinde değerlendirilerek mezkûr eserin transkripsiyonlu metnine yer verilmiştir.

1. Mecmuanın Özellikleri

Mecmua içerisinde yer alan eser, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Nadir Eserler Bölümünde Bel_Yz_K.000270/02 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Esere herhangi bir adlandırma yapılmamış olup katalog kaydında "*Meyve Adlarıyla Manzum Bir Bulmaca*" adı verilmiştir.

Kütüphane kataloğunda mecmua sekiz başlık hâlinde sınıflandırılmıştır:³⁰

1. Menakıb-ı Mahmud Paşa-yı Veli (1b-19a).
2. Meyve Adlarıyla Manzum Bir Bulmaca (20b-22a).
3. Tuhaf Ferman Suretleri (20b-23a).
4. Hikâyet-i Müslim ve Cuhud ve Kadı-yı Hums (23b-26).
5. Şiir Mecmuası (39-48).
6. Daire-i Rical-i Gayb (61a).
7. Şiir Mecmuası (91-107)
8. Engürüs Seferine Serdar Tayin Olundukta Padişah Tarafından Asakir-i Zafer Mesaire Hoca Efendi Vasıtasıyla İrsal Olunan Peyam-ı Belîğîn Sureti (167-168).

Yukarıdaki sınıflandırmanın tam olarak neyi esas alarak tertip edildiği tespit edilememiştir. Çünkü mecmuadaki şiirler, kimi zaman ayrı bölüm hâlinde sınıflandırılmış kimi zaman ise bir eserin sonunda şiirlerin bulunduğu ifade edilmiştir. Bu yönüyle mecmuanın sınıflama bilgisi karışık bir görünüm arz etmektedir. Mecmuada yalnızca "*Menâkıb-ı Mahmûd Paşa-yı Veli, İmâm-ı Azam Hazretlerine Suâl Olunan Mesâil, Hikâyet-i Müslim ve Cuhûd ve Kâdı-yı Hums, Nâme-i Tahmasb Han, Nâme-i Ahmed Paşa Hazretleri, Hazâ Dâire-i Ricâl-i Gayb, Engürüs Seferine Serdâr Tayin Olundukta Pâdişâh Tarafından Asâkir-i Zafer-meâsire Hoca Efendi Vasıtasıyla İrsâl Olunan Peyâm-ı Belîğîn Sûreti*" başlıkları verilmiştir. Bunlar dışında mecmuada notlar, yazı örnekleri, mektuplar, naahs günleri, Hz. Muhammed'in şeceresi, tarih düşürmeler, mutasavvıfların vefat tarihleri, dualar ve ilaç reçeteleri de yer almaktadır.

³⁰ Bu tasnif kütüphane kataloğundan aynen alınmıştır.

Yukarıda yer verilen kataloglamada varak numaralarının da yanlış verildiği tespit edilmiştir. Eserin tarafımızca yapılan sınıflaması şu şekildedir:

- 1b-18a: Hazâ Menâkıb-ı Mahmûd Pâşâ-yı Velî rahmeten vâsiaten,
- 18b-19a: İmâm-ı Azam Hazretlerine suâl olunan mesâil,
- 19a: Hz. Musa'dan rivayet olunduğu bildirilen naahs günleri,
- 19b-20a: Peygamber Efendimiz'in Abdulmenâf'tan itibaren şeceresi,
- 20b-23a: Meyve Falı,
- 24b-26a: Hikâyet-i Müslim ve Cuhûd ve Kâdı-yı Hums,
- 26b-50a: Yazı örnekleri, tarihler, şiirler, mutasavvıfların vefat tarihleri ve dualar,
- 50b: Nâme-i Tahmasb Han,
- 51a: Nâme-i Ahmed Paşa Hazretleri,
- 51b-60a: Vefat tarihleri, çeşitli notlar, şiirler,
- 61a: Hazâ Dâire-i Ricâl-i Gayb,
- 61b-83a: Çeşitli notlar, şiirler, ilaç reçeteleri,
- 83b: Şiirler, mektup, notlar, ilahiler, çeşitli kelime yazımları,
- 128b-139b: Engürüs Seferine serdâr tayin olundukda pâdişâh tarafından asâkir-i zafer-meâsire Hoca Efendi vasıtasıyla irsâl olunan peyâm-ı belîğın sûreti.

2. Falnamenin Şekil ve Muhteva Özellikleri

Eserin kim tarafından nerede ve ne zaman kaleme alındığına ilişkin herhangi bir bilgiye ulaşılammıştır. Eserin cahil bir müstensihin elinden çıktığı düşünölmektedir. Zira eserde çok fazla yazım hatası bulunmaktadır. Esere katalog kaydında her ne kadar "*Meyve Adlarıyla Manzum Bir Bulmaca*" ismi verilse de eser, meyve adlarıyla oluşturulmuş bir falname örneğidir.

Müellif, meyve adlarının yer aldığı tablonun baş kısmında insanların aklının alamayacağı bir sanat icra ettiğini ve bu sanata daha önce hiç kimsenin şahit olmadığını iddia etmiştir:

"Bir 'acâyib şan'at izhâr itdim ey şâhib-kemâl

Anı kimse görmedi irmez aña feh̄m ü ḥayāl³¹

Şiirler, aruz ölçüsüyle kaleme alınmış ve şiirlerde, genellikle aruzun *Fâilâtün/Fâilâtün/Fâilün* kalıbı kullanılmıştır. Ancak vezin itibariyle birçok kusur bulunmaktadır. İlgili kalıba uymayan, eksik ya da fazla hecelerin bulunduğu çokça mısra yer almaktadır. Bu yönüyle müellifin falmamede daha çok anlam üzerine odaklandığı ve bu çerçevede şeklî özellikleri göz ardı ettiği söylenebilir.

Eserde 31 bent bulunmaktadır. Dörtlüklerin kafiye düzeni aaxa, bbxb, ccxc... şeklinde olmakla birlikte yirmi altıncı ve otuz birinci bendin tamamı kendi içinde kafiyelidir:

"Ara yere girdi 'āḳıbet aḡyār
O cānımdan beni eyledi bızār
Ne yaman muḥālif esdi rüzgār
Tutduḡıñ 'ünnābdır ey yār"³²

Eserde göze çarpan diğer bir husus ise kelimelerin yazımında yapılan yanlışlıklar/farklılıklardır. Yanlış ya da farklı yazılan kelimelerden bazıları şu şekildedir:

(ḥūrmā) حورما	(ḥıyār) حيار	(ḥayr) حير	(ḥālī) حالى
(ḥāṭır) حاطر	(ḥalk) حلق	(ḥār) حار	(ārzū) آرضو
(ḳonca) قونجه	(düşmen) ³³ دشمن	(ībā) ايبا	(zencir) زنجير
(Fıstık /Fısdık) فستق /فسدق			

Eserde Farsça tamlama ekleri kelimeye eklenen "ي" harfi ile verilmiştir:

(ḳalb-i şeref) قلبى شرف	(gülşen-i ḥüsn) گلشنى حسن
-------------------------	---------------------------

³¹ *Meyve Adlarıyla Manzum Bir Bulmaca* (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Nadir Eserler Bölümü, Bel_Yz_K.000270/02), 20^b.

³² *Meyve Adlarıyla Manzum Bir Bulmaca* (Atatürk Kitaplığı Nadir Eserler Bölümü, Bel_Yz_K.000270/02), 22^b.

³³ Kelimelerin sesli harfler kullanılarak yazılmasına dil ile ilgili son dönemde yaşanan tartışmaların etkili olduğu söylenebilir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Ağah Sırri Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri* (Ankara: TTK Basımevi, 1960), 377-388.

Eserde genellikle edebiyatımızda çokça kullanılan meyve adlarına yer verilmiştir. Bunun yanı sıra igde,³⁴ ıvez,³⁵ muşmula³⁶ ve ‘ünnâb³⁷ gibi nispeten daha az kullanılan bitki adlarının da yer aldığı görülmektedir. Metinde ayva, bâdem, bādincân, ceviz, elma, emrût, erik, fındık, fıstık, havuç, hıyâr, hurmâ, igde, incir, ‘ünnâb, ıvez, karpüz, kavun, kestâne, kirâs, lîmûn, muşmula, nâr, şalgam, şeftâlî, turp, turunç, tût, üzüm, zerdâlî ve zeytûn olmak üzere 31 bitki adına yer verilmiştir.

Müellif; her dörtlülüğü numaralandırmış, dörtlüklerde farklı meyve adlarına yer vermiş ve meyveleri çeşitli özellikleri çerçevesinde betimlemiştir. Örneğin üzümün cennet meyvesi olduğu vurgulanmıştır. Müellifin Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan "*Sizden biri arzu eder mi ki, hurma ve üzüm ağaçlarıyla dolu, içinde ırmaklar akan ve kendisi için orada her çeşit meyvenin bulunduğu bir bahçesi olsun ...*"³⁸ ayet-i kerimesine atıf yaptığı söylenebilir. Ayrıca müellifin dinî literatüre uzak olmadığı da düşünülebilir. Buna ek olarak metinde şeftalinin hastaların arzu ettiği bir meyve olduğu, cevizin mideye iyi geldiği, sevgilinin nüktedan ve kıymet bilir olmasına rağmen bazı sözlerinin tıpkı turp gibi acı olduğu ifade edilmiştir.

Falnamede meyveler, genellikle sevgili motifi ve onunla ilgili özellikler çerçevesinde ele alınmıştır. Kimi zaman söz konusu meyvelerle ilgili bilgi verirken müellif; "*cânâ, dil-berâ, ey efendim, ey yâr ve şehâ*" gibi çeşitli şekillerde sevgiliye hitap etmiştir. Sevgilinin boyunun uzunluğu serviye benzetilmiş; dudaklarının rengi, güzelliği ve paha biçilemez bir değere sahip olduğunu ifade etmek için la'l, gonca ve yakut kavramları kullanılmış; onun dudaklarının aşığına güç, kuvvet verdiği dile getirilmiştir. Bu nedenle âşık, sevgiliden buse almak istemektedir. Sevgilinin yanaklarının kırmızılığını ve etkileyiciliğini elmanın değil, nar çiçeği gibi daha zarif bir bitkinin temsil edeceği belirtilmiştir.

Gönül dünyasının şâhı olan sevgilinin gözlerinin/bakışının âşığı adeta yakıp kül ettiği, gönlün sevgilinin aşığıyla mesrur olduğu vurgulanmıştır. Âşık, sevgilinin cevri ü cefalarıyla

³⁴ İğde; dikenli ya da dikensiz, sarımtırak renkli ve etkili kokan çiçekli bir ağaç/ağaççıktır. Bu bitkinin meyveli olan türleri de bulunmaktadır. Turhan Baytop, *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü* (Ankara: TDK Yayınları, 2007), 141.

³⁵ İvez; eyvaz, ivaz, üvez ve övez gibi çeşitli isimlerle anılmaktadır. İvez; dikenli, kış aylarında yaprakları dökülen ve meyve veren bir bitkidir. Baytop, *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*, 273.

³⁶ Muşmula; gülgiller familyasından beyaz çiçekli meyveli bir bitkidir. Meyvesi döngel ve beşbüyük olarak da adlandırılmaktadır. Yaşar Çağbayır, *Orhun Yazıtlarından Günümüze Türkiye Türkçesinin Söz Varlığı Ötügen Türkçe Sözlük* (İstanbul: Ötügen Neşriyat, 2007), "muşmula", 3/4072.

³⁷ Çiğde, çiyde, ünnâp gibi isimlerle da anılan hünnâp, kış aylarında yaprakları dökülen dikenli bir bitkidir. Bu ağacın meyveleri olgunlaşınca kırmızı ya da siyahımsı renk alır. Baytop, *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*, 137.

³⁸ el-Bakara 2/266.

tıpkı Mecnun gibi birçok sıkıntı çekmektedir. Bu sıkıntılardan biri de sevgiliden uzak kalmaktır. Ayrılığın acısıyla gece gündüz ağlayan âşık, sevgilinin gönül kırmaması gerektiğini dile getirmekte ve sevgiliden naz görmediği için hayıflanmaktadır.

Sevgilinin ay ve güneş gibi güzel, etkileyici yüzü ruhları ve kâinatı aydınlatmaktadır. Âşığın talebinin de sevgilinin didarına ulaşmak olduğu; ancak ona ulaşmayı engelleyen rakip, kakül ve zülüflerin bulunduğu belirtilmektedir. Bu minvalde sevgilinin güzelliği karşısında zülüfler diken gibidir. Âşık sevgiliye ulaşmayı engelleyen bu zülüflere de hayrandır. Tüm bu engellere rağmen âşığın sonunda amacına vasıl olacağı ve bu kavuşmanın kâinata bahar getiren, duyguların coştığı bir zaman dilimi olan nevruz mesabesinde olduğu belirtilmiştir. Görüldüğü üzere metinde sevgili motifi yoğun bir şekilde ele alınmıştır. Bu motifin az çok farklılıklar bulunmakla beraber Divan şiirindeki kullanımla paralellik arz ettiği ifade edilebilir.

Falnamede dikkat çeken diğer bir özelliğin muhtevada kelime ve kelime grupları tekrarı olduğunu söylemek mümkündür. Müellifin bentlerde sıklıkla tekrarladığı ifadeler şu şekildedir: "*Mîveler içinde anıñ/adı, tutdığın bildim, tutdığın miveniñ, gel virme cevâbın, tutdığın seniñ, zamîrinde.*"

Falnamenin nasıl uygulanacağına ilişkin eserde herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir. Ancak konuyla ilgili daha önce Kurnaz, Aça ve Gülhan³⁹ gibi yazarların kaleme almış olduğu makalelerden hareketle bir değerlendirme yapılabilir. Çalışmamıza konu olan eserde, önce 5 sütun hâlinde çeşitli meyve isimlerine yer verilmiştir. Sütunların başında her sütuna sırasıyla 1, 2, 4, 8 ve 16 sayıları yazılmıştır. Falnameyi uygulayacak kişi, falnamenin uygulandığı kişiden önce tabloda yer alan meyvelerden birinin ismini kedisinden gizli olarak tutmasını söyler, daha sonra o meyvenin adının hangi sütunda yer alıp almadığını sırayla sorar. Meyve adının geçtiği sütunlardaki sayıları toplar. Toplam sayı, falname uygulanan kişinin içinden tutmuş olduğu meyvenin adına işaret eder.

Yukarıda yer alan anlatımı, ilgili eser üzerinden örneklendirelim. Örneğin; bir kişinin içinden elmayı tuttuğunu varsayalım. Elmanın sırası ile hangi sütunda bulunduğu sorulur. Elma adının birinci, ikinci ve dördüncü sütunda yer aldığı tespit edilir. Bu sütunlardaki sayılar (1+2+4=7) toplanır. Sayıların toplamının işaret ettiği bende bakıldığında tutulan meyvenin elma olduğu görülecektir:

"Dilde 'aşkın âteşi ser-māyedir

³⁹ Kurnaz, "16. Asır Şairlerinden Za'îfi'nin "Fâl-ı Murgân"ı", 222; Aça, "Balıkesir'de Bulunan Bir Cönk ve İçinde Yer Alan Fal-i Nebât Örneği", 319; Gülhan, "Fal Kültürü ve Bir Manzum Nebat Falnâmesi Örneği", 153-154; Gülhan, "Türk Kültüründe Fal ve İsimlerle İlgili Bir Manzum Falnâme Örneği", 207-208.

Lâkin ol sert sözleriñ sermâyedir

Evime gel virem şâfi cevâbı

Ƨutdığñ şâhâ seniñ elmadır"⁴⁰

3. Metnin Transkribesinde Takip Edilen Usul

Metnin çeviri yazıya aktarılmasında aşağıdaki hususlar göz önünde bulundurulmuştur:

1. Varak numaraları sayfanın solunda köşeli parantezle belirtilmiştir.
2. Eserde yanlış yazılan kelimeler bulunmaktadır. Bu kelimelerin hatalı yazımları transkribeli olarak dipnotta belirtilmiş olup metne doğru yazılışları alınmıştır.
3. Metin içerisinde tasarrufta bulunan kısımlarda köşeli parantez kullanılmıştır.
4. Kelimelerin yazımında "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler"⁴¹ makalesi esas alınmıştır.

4. Metin

[20^b]

Bir 'acâ'ib⁴² şan'at izhâr itdim ey şâhib-kemâl
Anı kimse görmedi irmez aña fehm ü hayâl

1	2	4	8	16
Üzüm	İncir	Kirâs	Şeftâli	Bâdem
Zerdâli	Zerdâli	Tüt	Emrüt	Fındık
Tüt	Kestâne	Kestâne	Ayva	Fıstık
Elma	Ayva	Elma	Nâr	Ėurmâ ⁴³
Emrüt	Nâr	Ėiyâr ⁴⁴	Ėiyâr	Lîmün

⁴⁰ *Meyve Adlarıyla Manzum Bir Bulmaca* (Atatürk Kitaplığı Nadir Eserler Bölümü, Bel_Yz_K.000270/02), 21^a.

⁴¹ İsmail Ünver, "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", *Türkoloji Derneği Dergisi* 9/1 (1993), 51-89.

⁴² Kelime "acâyib" şeklinde yazılmıştır.

⁴³ Kelime metnin bütününde "Ėürmâ" şeklinde yazılmıştır.

Nār	Çavun	Çarpūz	Çarpūz	Turunç
Çarpūz	Ceviz	Çavun	Çavun	Muşmula
Ceviz	Fıstık	Ceviz	Ceviz	İvez
Fındık	Çurmā	Līmūn	Erik	Erik
Çurmā	Muşmula	Turunç	Zeytūn	Zeytūn
Turunç	İvez	Muşmula	‘Ünnāb	‘Ünnāb
İvez	‘Ünnāb	İvez	İgde	İgde
Zeytūn	İgde	Tūt	Turp	Turp
İgde	Havuç	Şalgām	Şalgām	Şalgām
Şalgām	Elma	Havuç	Havuç	Havuç
Bādincān	Bādincān	Bādincān	Bādincān	Bādincān

[21^a]

1

Diñle cānā gel saña birdir sözüm
Ey efendim sevdiğim iki gözüm
Tutdığın cennet ta‘āmı bilmişim
Mīveler içinde anıñ adı üzüm

2

Dil şehā rikābıñda⁴⁵ şehā necidir
Gerdeninde kākülün zencirdir⁴⁶
Tutdığın bildim seniñ beyān
Mīveler içinde anıñ adı incirdir

3

⁴⁴ Kelime metnin bütününde "hıyār" şeklinde yazılmıştır.

⁴⁵ Kelime "rikābıñda" şeklinde yazılmıştır.

⁴⁶ Kelime "zencir" şeklinde yazılmıştır.

Sevdigim addi servi dalıdır
Mülk-i Hind Sināya degin hālīdir⁴⁷
Tutdığın nedir diyü şorar-iseñ
Mīveler içinde adı zerdālīdir

4

Nüktedānsın sevdigim hātır⁴⁸ -şinās
Ey mürüvvet şāhibi ey hayr⁴⁹-ı nās
Bu zamīrinde begim mestūr olan
Tutdığın mīveniñ adı kirās

5

La'liñ gonca⁵⁰ yāhūd⁵¹ yākūt imiş
Lebleriñ bu dil-i şeydāya kūt imiş
Tutdığın zamīrinde bellü beyān
Gel virem saña cevābın ki tüt imiş

6

Tiğ çekmiş gözleriñ mestānedir
ıyma dil düşmen⁵² degil düstānedir
Evime gel virem cevābın şimdi ben
Tutdığın seniñ kestānedir

7

Dilde 'aşkıñ āteşi ser-māyedir
Lākin ol sert sözleriñ sermāyedir

⁴⁷ Kelime "hālī" şeklinde yazılmıştır.

⁴⁸ Kelime "hātır" şeklinde yazılmıştır.

⁴⁹ Kelime "hayr" şeklinde yazılmıştır.

⁵⁰ Kelime "konca" şeklinde yazılmıştır.

⁵¹ Kelime "yāhūt" şeklinde yazılmıştır.

⁵² Kelime "düşmen" şeklinde yazılmıştır.

Evime gel virem şāfi cevābı

Ṭutdığın̄ şāhā seniñ elmadır

8

Çeşm-i pür-ḥūnuñ cihān ḳattālıdır

Ḥüsn-ile ḥulḳuñ⁵³ mukaddem tālīdir

Ṭutdığın̄ bildim zamīrinde şehā

Ḥasteler ārzūsi⁵⁴ dirler şeftālīdir

[21^b]

9

‘Aşḳ-ıla göñlümüz ḥoşnūddur⁵⁵

Cām-ı hicriñle bu dil bī-ḥūddur⁵⁶

Ṭutdığın̄ bildim zamīrinde ‘ayān

Mīveler içre adı emrūtdur

10

Ḥüsnüñ bāğ-ı mā’dır didim

Bülbülüñ bu dil-i şeydā didim

Bu zamīrinde seniñ mestūr olan

Ṭutdığın̄ mīveye ayva didim

11

Ruḥlarıñ elma degil gül-nārdır

Gülşen-i ḥüsnünde zūlfüñ⁵⁷ ḥārdır⁵⁸

Eve gel virem cevābın bā-safa

Ṭutdığın̄ bildim seniñ nārdır

⁵³ Kelime "ḥalḳıñ" şeklinde yazılmıştır.

⁵⁴ Kelime "ārzūse" şeklinde yazılmıştır.

⁵⁵ Kelime "ḥoşnūt" şeklinde yazılmıştır.

⁵⁶ Kelime "ḥūd" şeklinde yazılmıştır.

⁵⁷ Kelime "zūlf" şeklinde yazılmıştır.

⁵⁸ Kelime "ḥār" şeklinde yazılmıştır.

12

Düştüm⁵⁹ aşkınla h̄vār-ı zār
Bir meded kıl vir buse ey yār
Evime gel virem şāfi cevāb
Tutduğın bildim anın adı hıyār

13

‘İyd-ı vaşlıñ sevdiğim nev-rūzdu
Māh-ı vechiñ mihr-i ‘ālem-firūzdu
Budur senden maṭlūb olan
Maḳbūl ola ḳarpūzdu

14

Ey saçı Leylā bu dil maḥzūndur
Düşdi şahrāya gezer Mecnūndur
Tutduğın bildim zamīrinde ‘ayān
Mīveler içinde āb-dār ḳavundur

15

H̄vān-ı ḥüsñüñ mā’ide⁶⁰ ber-ḳā’ide⁶¹
Yoḳ mu bu dil-i cāyi’ hīç ‘ā’ide⁶²
Tutduğın bildim cānā seniñ
Adı cevizdir mi’deye virir fā’ide

16

‘Aşḳ-ıla mestānedir ey zülfi mār
Firḳatinle bu dil aḡlar leyl ü nehār

⁵⁹ Kelime "düşle" şeklinde yazılmıştır.

⁶⁰ Kelime "māyide" şeklinde yazılmıştır.

⁶¹ Kelime "ḳāyide" şeklinde yazılmıştır.

⁶² Kelime "‘āyide" şeklinde yazılmıştır.

Budur saña gel virem şâfi cevâb
Tutdığını bādendir ey çeşm-i cū-bār

[22^a]

17

Adımız mağrible maşrık gibi
Kelb rakīb bugün bunda yok gibi
Gel güzel virem saña cevâb
Zamiriñ seniñ altündür⁶³ fındık gibi

18

Vaşlına yok şimdi pervâ itdigiñ
Bir zamân ne idi ibâ⁶⁴ itdigiñ
Gel şabr it virem şâfi cevâb
Fısdık oldu kalbinde ihfâ itdigiñ

19

Küşe-i mey-ḥānedir⁶⁵ bü'l-‘aceb
İtdi zevk-i şoḥbet hem şarâb
İbn-i ‘an Ādem olduğu tutdigiñ
İsmine ḥurmâ dirler veli ibnü'l-‘Arab

20

Māhveş ey ruḥları⁶⁶ tābân olan⁶⁷
Ḥātır⁶⁸ yıkar mı insân olan
Şaklama bildim lîmündür tutdigiñ
Begim zamîrinde seniñ pinhân olan

⁶³ "altündür" kelimesinden sonra yukarıdaki mısradaki yer alan "virem saña" kelime grubunun sehven yazıldığı düşünüldüğünden metne alınmamıştır.

⁶⁴ Kelime "ibâ" şeklinde yazılmıştır.

⁶⁵ Kelime "mey-ḥāne" şeklinde yazılmıştır.

⁶⁶ Kelime "ruḥ" şeklinde yazılmıştır.

⁶⁷ Kelime "olunan" şeklinde yazılmıştır.

⁶⁸ Kelime "ḥātır" şeklinde yazılmıştır.

21

Dil-berā vaşlıñ seniñ bir gicedir
Lākin aġyāra ‘aceb rencidedir
Budur albinde pinhān itdigiñ
Tutdığın bildim seniñ urundur

22

Dil-berā bilmem ki baġrıñ aş mı ola
Hālime bamaz geersin hım-ıla⁶⁹
Nāzeninim virem saña cevāb
Tutdığın Allāhu a‘lem mumula

23

Görmeyüp senden bu dil serv-i nāz
Mīve-i isān-ı lufuñ geldi vāz
Kim budur tutdığın bildim ‘ayān
aqlama bildim anıñ adı ivez

24

‘A-ıla Mecnūna oldım erik
Hāmden li‘llāh olmadı illā geyik
Bildim budur alb-i erefinde pinhān
Tutdığın mīveniñ adı erik

[22^b]

25

Dil uaru emine meftūndur
Zūlfūñe⁷⁰ bend oldı göz mecnūndur
Tut ulaġıñ dil-berā benden yaña

⁶⁹ Kelime " hım" eklinde yazılmıtır.

⁷⁰ Kelime "zūlf" eklinde yazılmıtır.

Ṭutdıǵıñ bildim işit zeytündur

26

Ara yere girdi ‘āķıbet aǵyār
O cānımdan beni eyledi bızār
Ne yaman muħālif esdi rüzgār
Ṭutdıǵıñ ‘ünnābdır ey yār

27

Eşiginde bu dil-i şeydā seniñ
Oldı Mecnūnuñ ey saçı Leylā seniñ
Yanıma gel vireyim şāfi cevāb
İgdedir ħalbindeki cānā seniñ

28

Sevdigim ğayrı merāmı istemem
La‘lini ‘arz it ola cāmı istemem
Yetişir medħ etdigiñ şehā aǵyārı
Turp gibi acı kelāmıñ istemem

29

Eyilmez yitirmez kendin dil ħazer
Pek yüreklüdür aña gögsüni gerer
İtdigiñ cevr [ü] cefā begim baña
Dadı yoǵdur sevdigim şalgām ħadar

30

Ḥvān-ı⁷¹ vaşlına beni ey la‘l-tāb
Eylediñ elħamdüli'llāh behre-yāb
Ṭutdıǵıñ ħalbinde ki oldı ħavuç

⁷¹ Kelimenin metinde sehven "civān" şeklinde yazıldığı düşünölmektedir. Anlam itibariyle daha uygun olan "ḥvān" kelimesi tercih edilmiştir.

Budurur saña işit bizden cevāb

31

İbtidādan şankim diri ol kâş kemān

Anınçün eyledim bu sırrı ‘ayān

Pāyiñe yüzler sürdüm el-amān

Ṭutdıǵıña begim derler bādincān

Sonuç

Geleceğe ilişkin bilgiler, insanoğlunun her zaman merakını celbetmiştir. Bu ilginin bir sonucu olarak fal türünü konu alan, falname olarak adlandırılan eserlerin kaleme alındığı söylenebilir. Fala ilişkin çeşitli adap ve usullere yer verilen bu eserler, toplumsal ilgi ve teveccühün bir neticesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmada İBB Kütüphanesindeki bir mecmuada yer alan meyve falı olarak adlandırılabilir metin, araştırma konusu seçilmiştir. Eserin nerede, ne zaman ve kim tarafından kaleme alındığı tespit edilememiştir.

Eserde otuz bir adet meyve adına yer verilmiştir. Bu çerçevede her meyve adına yönelik otuz bir bend kaleme alınmıştır. Neden daha az ya da çok meyve adına yer verilmediğine ilişkin herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Zikredilen meyve adlarının genelini toplumsal hayatta çok sık kullanıldığı söylenebilir. Ancak iğde, ıvez ve ünnâb gibi çok fazla tüketilmeyen meyvelerin de adlarına yer verildiği görülmektedir. Müellifin meyvelere ilişkin yazdığı bu falmamede, meyve adlarına yönelik tanımlaması sevgili motifi üzerindedir. İlgili meyveye ilişkin niteleme yapılırken bazen sevgiliye hitap edilmiştir. Buna ek olarak sevgilinin saçı, boyu ve yüzü gibi fiziksel özellikleri betimlenmiş; ona kavuşmayı engelleyen rakipler köpeğe benzetilerek sevgiliye ulaşmak için sarf edilen gayret vurgulanmıştır.

Eserde falnamenin uygulandığı kişinin tuttuğu meyvenin ne olduğunu bulmak amaçlanmaktadır. Bu çerçevede "*ṭutdıǵıñ bildim, ṭutdıǵıñ mīveniñ...*" gibi bazı söz gruplarının tekrar ettiği görülmektedir. Söz konusu falnamenin icrasının daha çok eğlence amaçlı yapılan, insanların hoşça vakit geçirmesine yönelik bir uygulama olduğunu söylemek mümkündür.

Bu çalışmada meyvelerin konu edildiği bir falname örneği sunulmuştur. Bu ve benzer çalışmaların, bu türe ilişkin zengin bir literatür oluşmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Aça, Mustafa. "Balıkesir'de Bulunan Bir Cönk ve İçinde Yer Alan Fal-i Nebât Örneği". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 59 (2011), 313-324.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Musned*. nşr. Ebû'l-Muâtî en-Nûrî. Beyrut: Âlemu'l-Kutub, 1419/1998.
- Aydın, Mehmet. "Fal". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/134-138. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Bayram, Yavuz. "Klasik Türk Şairlerinin Gözüyle Meyveler". *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 2/4 (Sonbahar 2007), 220-227.
- Bayram, Yavuz. *Çiçekler ve Diğer Bitkilerin Dîvân Şiirine Yansımaları ile Anlam Çerçevesi* (II. cilt). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2001.
- Baytop, Turhan. *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları, 3. Baskı, 2007.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi'u'l-Musnedu's-Şahîhu'l-Muhtaşar*. nşr. Muhammed Zuheyr en-Nâsır. 9 Cilt. Beyrut: Dâru Tûku'n-Necât 1422/2001.
- Çağbayır, Yaşar. *Orhun Yazıtlarından Günümüze Türkiye Türkçesinin Söz Varlığı Ötüken Türkçe Sözlük*. 5 Cilt. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1. Basım, 2007.
- Çelebi, İlyas. "Fal (İslam'da Fal)". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/138-139. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Çelebioğlu, Âmil. "Kıyâfe(t) ilmi ve Akşemseddin-zâde Hamdullah Hamdî ile Erzurumlu İbrâhim Hakkı'nın Kıyâfet-nâmeleri". *Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi Ahmet Caferoğlu Özel Sayısı* 11/2 (1979), 305-348.
- Çetin, Kamile. "Tasavvuf Şiirinde Ağaç ve Meyve İstiâresi: Gaybî Örneği". *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 3/2 (Bahar 2008), 194-208.

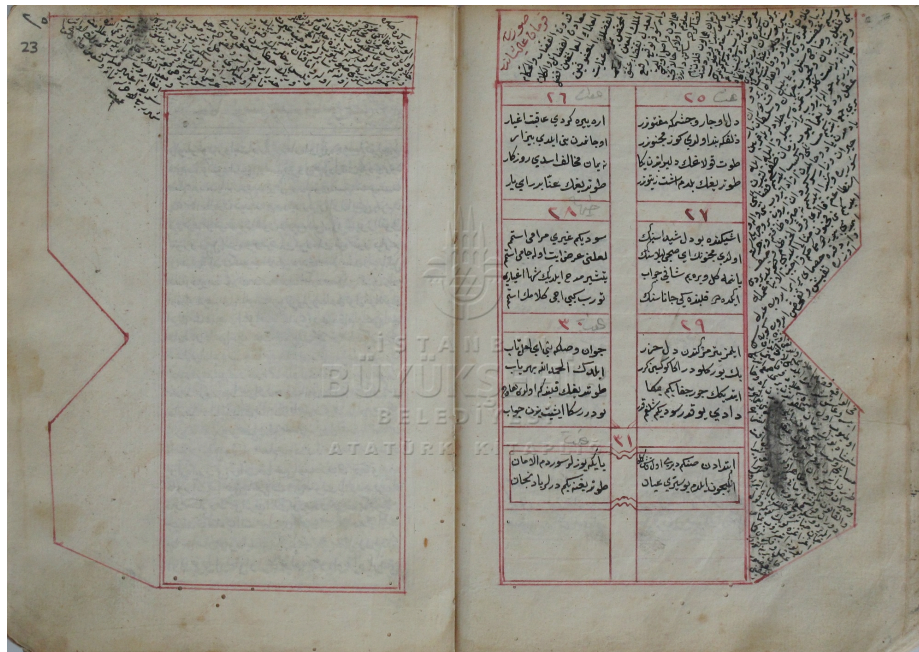
- Duvarcı, Ayşe. Türkiye'de Falcılık Geleneği ile Bu Konuda İki Eser "Risâle-i Falnâme-i Lî Ca'fer-i Sâdik" ve "Tefe'ülnâme". Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993.
- Ersoylu, Halil. "Fal, Fal-Nâme ve Bir Çiçek Falı: "Der-Aksâm-ı Ezhâr"". *Türkiyat Mecmuası* 20 (1996), 195-254.
- Ertaylan, İ., H. Falnâme. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1951.
- Gülhan, Abdülkerim. "Divan Şiirinde Meyveler ve Meyvelerden Hareketle Yapılan Teşbih ve Mecazlar". *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 3/5 (Sonbahar 2008), 345-375.
- Gülhan, Abdülkerim. "Fal Kültürü ve Bir Manzum Nebat Falnâmesi Örneği". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 16 (2016), 145-166.
- Gülhan, Abdülkerim. "Türk Kültüründe Fal ve İsimlerle İlgili Bir Manzum Falnâme Örneği". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 15 (2015), 195-222.
- Kanar, Mehmet. Arapça-Türkçe Sözlük. İstanbul: Say Yayınları, 1. Baskı, 2012.
- Kanar, Mehmet. Farsça-Türkçe Sözlük. İstanbul: Say Yayınları, 2. Baskı, 2010.
- Kur'ân Yolu. Erişim 30 Ocak 2023. <https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf>
- Kurnaz, Cemal. "16. Asır Şairlerinden Za'îfî'nin "Fâl-ı Murgân"ı". Şükrü Elçin Armağanı. Yayın Sorumluları Umay Günay vd. 221-234. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Armağan Dizisi, 1983.
- Levend, Ağâh Sırrı. Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri. Ankara: TTK Basımevi, 2. Basım, 1960.
- Meyve Adlarıyla Manzum Bir Bulmaca. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Nadir Eserler Bölümü, Bel_Yz_K.000270/02), 20b-22b.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. el-Musnedu's-Şâhîhu'l-Muhtaşar bi Nakli'l-Adl 'ani'l-Adl ilâ Resûlillâh. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.
- Naskali, Emine Gürsoy- Herkmen, Dilek (ed.), Meyve Kitabı. İstanbul: Kitabevi, 2006.
- Özağar, Mehmet Emin vd. (ed.). Hadislerle İslâm. 7 cilt. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 4. Basım, 2020.
- Sefercioğlu, M. Nejat. "Meyve Redifli Gazeller". *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 3/5 (Sonbahar 2008), 321-344.

- Sezer, Sennur. Osmanlı'da Fal ve Falnameler. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1. Baskı, 1998.
- Şahin, Hatice. "Fâl Be Hazâ Kitâb-ı Muhammed", Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi 20 (2005), 71-80.
- Şanlı, İsmet. "Ahmet Paşa, Necatî Bey, Fuzûlî, Hayâlî ve Bâkî Divanlarına Göre Divan Şiirinde Meyve". Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi 7/11 (2006), 223-239.
- Şenödeyici, Özer-Koşık, Halil Sercan. Osmanlı'nın Gizemli İlimleri I Kuran Falları ve Uzun Firdevsî'ye Ait Bir Örnek. İstanbul: Kesit Yayınları, 1. Baskı, 2017.
- Uzun, Mustafa İsmet. "Falnâme". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 12/141-145. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Uzun, Mustafa. Dede Ömer Rûşenî Hayatı, Eserleri ve Miskinlik-nâme Mesnevîsi (Edisyon Kritik). İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1982.
- Ünver, İsmail. "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler". Türkoloji Derneği Dergisi 9/1 (1993), 51-89.

Ekler

(Falname Metni)

A Pastime of Its Time: A Fruit Fortune-Telling In Verse

Assist. Prof., Muhammet Akif Tiyek

Extended Summary

Poets and writers have attributed various meanings to objects; objects have mediated the expression of their feelings. Fruits are one of the objects that inspire the poets' thoughts and thus expand their world of meaning. Fruits are an integral part of human life and an essential food for humans. It is noteworthy that fruits, used in Turkish literature through metaphor and metaphor within the framework of various features such as shape, color, smell, and taste, are also included in fortune-telling works.

Information about the future has always attracted the curiosity of human beings. It can be claimed that humanity has resorted to fortune-telling due to its curiosity to know the unknown and the future. As a result of this curiosity and desire to know the future, fortune-telling has become widespread. It is seen that fortune-telling and fortune-telling practices have existed in social life for a long time. However, with the adoption of Islam, fortune telling and fortune telling were banned. This is because Islam states that Allah can only know the future. Despite this prohibition of Islam, fortune-telling practices have taken on an Islamic form in the historical process by referring to various hadiths narrated from the Prophet Muhammad and attributing sanctity to them. Therefore, fortune-telling has spread to large masses within Islamic sciences and has been practiced as an undeniable fact of social life. People have resorted to fortune-telling in various affairs.

In order to systematize the information on fortune telling, works called "fortune-telling" were written on the subject of fortune telling. Various objects are used in fortune-telling, and many meanings are attributed to the objects used. These works included various customs and procedures related to fortune telling, such as how to tell fortunes and what to pay attention to while telling fortunes. The works on fortune-telling were prevalent in society, and people also wrote separate works of religion, state, and sect.

In this study, the text, which can be called fruit fortune-telling, in a mecmua in the Istanbul Metropolitan Municipality Library was chosen as the research subject. There needs to be more information about who wrote the work, where, and when it was written. Although the work is called "*Meyve Adlarıyla Manzum Bir Bulmaca*" in the catalog record, the work is an example of fortune-telling created with fruit names.

In the first part of the work, the author claims that he has performed art that people cannot comprehend and that no one has ever witnessed this art before. The author numbered each stanza, included different fruit names in the stanzas, and described the fruits' various characteristics.

Thirty-one fruit names are included in the work. In this framework, thirty-one paragraphs were written for each fruit name. There needs to be more information on why more or fewer fruit names were not included. Most of the fruit names mentioned are frequently used in social life. The author's description of fruit names in the fortune-telling is usually based on the beloved motif. When describing the relevant fruit, the author sometimes addresses the beloved. In addition, the physical characteristics of the beloved, such as her hair, height, and face, are described, and the rivals who prevent her reunion are compared to dogs, emphasizing the efforts made to reach her.

Another striking feature of fortune-telling is the content's repetition of words and phrases. In this context, some phrases such as " Mīveler içinde anıñ/adı, tıtdıđıñ bildim, tıtdıđıñ mīveniñ, gel virme cevābın, tıtdıđıñ seniñ, zamīrinde..." are repeated.

The work aims to determine the fruit held by the person to whom the fortune-telling is applied. The author begins by writing the names of various fruits in 5 columns. At the beginning of each column, he writes the numbers 1, 2, 4, 8, and 16. The person who will apply the fortune-telling first asks the person to keep the name of one of the fruits in the table secret from the person to whom the fortune-telling is applied and then asks the person in which column the name of that fruit is written, respectively. They add up the numbers in the columns where the name of the fruit appears. The total number indicates the name of the fruit that the fortune teller has held in secret. It is possible to say that the performance of this fortune-telling is more of a recreational practice intended for people to have a good time.

In this study, an example of fortune-telling on fruits is presented. This and similar studies will likely contribute to creating rich literature on this genre.

Keywords: Turkish Islamic Literature, Mecmua, Fortune-Telling Culture, Falnama, Fruits.